

Сутність та критерії підготовки майбутніх учителів до формування логічних умінь молодших школярів

Анотація. У статті розкривається зміст поняття готовності майбутнього вчителя до формування логічних умінь молодших школярів, що розуміється як свідомо організований процес, який передбачає формування таких якостей майбутнього фахівця, завдяки яким він буде теоретично та методично готовий до роботи з оволодіння молодшими школярами вміннями виконувати логічні операції. Доводиться, що підготовка фахівця до даного виду діяльності становить необхідну і важливу складову професійної підготовки майбутніх учителів. Вона нерозривно пов'язана з психолого-педагогічною, методичною та спеціальною підготовкою. Процес такої підготовки націлений на зміну змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя. Охарактеризовано критерії готовності майбутніх учителів початкової школи до формування логічних умінь молодших школярів: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Ключові слова: логічна підготовка, початкова школа, майбутні вчителі, молодші школярі, логічні вміння, критерії, готовність, професійно-педагогічна діяльність, логіка.

Сучасний темп розвитку науки і техніки, впровадження у виробничі процеси нових технологій, що супроводжуються зростанням обсягу інформації, постійним оновленням запасу знань, висувають гострі вимоги до розвитку та формування особистості. Людина повинна бути високоінтелектуальною, володіти науковим мисленням, легко сприймати нові знання, бути здатною до систематичної самоосвіти і саморозвитку. Ця здатність потребує формування логічних, інтелектуальних, творчих умінь [11], а сприяти їх розвитку доцільно починаючи з раннього дитинства. Вміння і навички, набуті в початковій школі,

будуть служити фундаментом для формування навчальних компетентностей у старшому віці.

Традиційна методика викладання предметів у початковій школі спрямована на репродуктивне засвоєння знань учнями, а нова українська школа націлена на розвивальне навчання, основною метою якого є розвиток творчого потенціалу дитини, її самостійності та нестандартності мислення. Розвиток молодших школярів має здійснюватися на всіх уроках в початковій школі. Важливо, щоб у процесі оволодіння логічними вміннями учень був суб'єктом навчальної діяльності, стосунки його з учителем будувалися на основі співробітництва. Це, в свою чергу, обумовлює підвищення вимог до якісних змін процесу підготовки майбутніх учителів, сприяти їх готовності до формування логічних умінь молодших школярів. Сьогодні значна частина вчителів, що мають різний педагогічний стаж, знаходяться на низькому рівні готовності до даного виду діяльності. Насамперед, необхідно знайомити вчителів та студентів педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) з основами логічної науки для успішного вирішення завдань, що постають перед ними в процесі навчання і виховання молодших школярів. Вчителі, які володіють основами логіки, можуть передати ці знання, вміння та навички правильного, тобто логічного, мислення своїм учням та сприятимуть формуванню логічних умінь молодших школярів [1]. Отже, з вимог, які пред'являються до педагогічної діяльності впливає необхідність підготовки майбутніх учителів до формування логічних умінь молодших школярів.

Мета статті – охарактеризувати специфіку професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та розкрити її вплив на формування логічних умінь молодших школярів; охарактеризувати критерії готовності вчителя до даного виду діяльності.

Сучасний стан підготовки студентів до педагогічної діяльності, підходи до модернізації цього процесу висвітлені у працях О. Абдуліної, А. Алексюка, Б. Андрієвського, Є. Барбіної, І. Богданової, В. Бондаря, В. Галузинського, С. Гончаренка, О. Глузмана, Т. Десятова, Н. Кічук, О. Коберника, Н. Кузьміної,

А. Кузьмінського, А. Линенко, Н. Морзе, О. Савченко, С. Сисоєвої, М. Фіцули, А. Хуторського та ін.

Численні дослідження присвячено питанням професійної підготовки вчителя початкової школи: Н. Бібік, А. Богуш, М. Вашуленка, С. Власенко, Я. Гаєвець, Т. Гарачук, П. Гусак, Б. Друзя, В. Завіної, Н. Істоміна, Н. Глузмана, Т. Грітченко, С. Карої, Г. Коберник, Л. Коваль, О. Комар, М. Лещенко, Є. Лодатко, Т. Мамонтової, І. Осадчеко, О. Отич, І. Пальшкової, Л. Петухової, О. Савченко, С. Скворцової, Л. Стойлової, К. Тамбовської, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін.

Із 70-х років ХХ ст. проблема готовності до педагогічної діяльності актуалізується у зв'язку з дослідженнями в цій галузі (К Дурай-Новакова, Л. Кондрашова, В. Моляко, О. Мороз, В. Сластьонін та ін.). Науковці виділяють два основних підходи до визначення сутності готовності вчителя до професійної діяльності: функціональний та особистісний. Прихильники функціонального підходу (Н. Левітов, Л. Нерсеян, В. Пушкін, Д. Узнадзе та ін.) вважають, що готовність до даного виду діяльності включає в себе не тільки різні установки, але й визначення оптимальних способів дій в різних педагогічних ситуаціях, оцінку своїх можливостей у їх відповідності до подолання труднощів та необхідність досягнення конкретного результату. Послідовники особистісного підходу (М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Крутецкий, В. Сластьонін та ін.) під готовністю розуміють стійку характеристику особистості, яка визначає здатність до професійної діяльності та включає в себе активне, позитивне ставлення до діяльності, досвід роботи, знання, уміння, навички, вміння організувати свою працю та прагнення до саморозвитку [7].

Поняття «готовності до педагогічної діяльності» вивчають як педагоги, так і психологи. Педагоги акцентують увагу на виявленні факторів, умов та засобів її формування, психологи – орієнтуються на встановлення характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності [7].

На думку М. Алексєєва, готовність учителя до професійної діяльності є

сукупністю особистісних, психологічних і професійних особливостей вчителя, які відображають професійну придатність, рівень науково-теоретичної та практичної підготовки [2]. У тлумачному словнику В. Даля поняття «готовність» трактується як «стан або властивість готового» [8]. У «Енциклопедії остіти» – як стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності. Готовність до професійної діяльності у словнику психологічних та педагогічних термінів розглядається як психічний стан, передстартова активізація особистості, що включає усвідомлення людиною своїх цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш вірогідних способів дій; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, вірогідності досягнення результату, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей [6]. За словником термінів з професійної освіти, готовність до професійно-педагогічної діяльності – це складне соціально - педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій і є результатом професійно - педагогічної підготовки [7]. В українському педагогічному енциклопедичному словнику С. Гончаренко під професійною готовністю майбутнього вчителя розуміє сформований активно дієвий стан особистості, який забезпечує швидку адаптацію, ефективну актуалізацію і використання у процесі практичної роботи набутих в університеті знань, умінь і навичок: ці особистісні новоутворення виступають як специфічні, інтегративні якості [3].

Таким чином, провівши теоретичний аналіз ми можемо зробити певні узагальнення щодо поняття готовності майбутнього вчителя початкової школи до педагогічної діяльності – це такий стан майбутнього учителя, при якому майбутній фахівець володіє потужними можливостями до гармонізації стосунків суб'єктів педагогічного процесу та бажанням і спроможністю використати їх у професійній діяльності. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів початкової школи, на нашу думку, є системою

взаємопов'язаних елементів, метою якої є забезпечення якісної підготовки педагога як фахівця, здатного сприяти формуванню логічних умінь молодших школярів.

Закінчуючи аналіз теоретичних аспектів розглянутої проблеми, зазначимо, що зміст підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів логічних умінь ми вбачаємо в тому, що знання, вміння та навички, необхідні для формування логічних умінь у молодших школярів, засвоюються студентами, стають їх особистим надбанням з метою подальшого застосування в самостійній педагогічній діяльності. Ми визначаємо підготовку до даного виду діяльності як свідомо організований процес, який передбачає формування таких якостей майбутнього фахівця, завдяки яким він буде теоретично та методично готовий до роботи з оволодіння молодшими школярами вміннями виконувати логічні операції як над поняттями так і над судженнями, правильно будувати умовиводи тощо.

Необхідно зазначити, що процес логічної підготовки зорієнтований на оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя, який характеризується багатопрофільністю і передбачає володіння основами різних наук і методик їх викладання. Тому підготовка майбутніх фахівців до формування логічних умінь, будучи невід'ємною частиною процесу професійно-педагогічної підготовки, представляє відносно самостійний напрям.

Дослідження стану готовності випускників педагогічних закладів вищої освіти до формування логічних умінь учнів, тобто визначення рівня готовності майбутніх учителів до зазначеного виду діяльності, проводиться на основі критеріїв. У словнику іншомовних слів [5] термін «критерій» визначається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило. Критерій виражає найбільш загальну суттєву ознаку, за якою відбувається оцінка явища, і включає сукупність показників, що розкривають певний рівень якогось явища. Показники виражають ступінь прояву та якісну сформованість критерію.

Ми виділяємо наступні критерії готовності майбутніх вчителів до зазначеного виду діяльності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Мотивація є дуже важливим компонентом не тільки навчання, а й професійної діяльності. До поняття «мотивація» входить цілий комплекс аспектів, під якими розуміється система спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі тощо. Від мотиву залежить бажання виконувати ту чи іншу діяльність. Отже, мотивацією для студента ЗВО виступає бажання вчитися заради досягнення не тільки академічної мети, а й для професійного зросту. Ступінь навчальної активності студента є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання [10].

Мотиваційний критерій визначає мотиви даного виду діяльності, міру осмислення майбутніми вчителями важливості їх професійної підготовки для розвитку логічних умінь молодших школярів; бажання оволодіти основами логічних понять і законів для подальшого успішного оперування ними; визначає ступінь активності студентів в процесі їх професійної підготовки, без якої неможливо досягти поставленої мети. Формування мотиваційної готовності майбутніх учителів передбачає виховання таких мотивів, які були б усвідомленими, дієвими, відображали б мету власної готовності до формування логічних умінь учнів; присутність мотивації для досягнення успіху в самостійній педагогічній діяльності; прагнення до підвищенні власного рівня знань, умінь та навичок щодо професійно-педагогічної підготовки; постійному вдосконаленню власної готовності до даного виду діяльності.

Когнітивний критерій відображує повноту й дієвість знань у процесі виконання різних видів професійної діяльності. Показниками визначення сформованості когнітивного критерію готовності майбутніх учителів до формування логічних умінь молодших школярів є засвоєння логічної термінології, знання сутності, змісту основних логічних понять, законів, схем; знання та розуміння змісту різних дисциплін, які викладаються початковій школі (зокрема «Математика», «Логіка», «Людина і світ» тощо).

Діяльнісний критерій відображає прояв професійних умінь та навичок, апробованих в дії [9]. Діяльнісний критерій демонструє готовність студентів до практичного застосування набутих у ЗВО знань, вмінь та навичок у своїй

майбутній професійній діяльності, тобто практичну готовність майбутнього вчителя початкової школи до формування логічних умінь учнів: здатність застосовувати знання основних логічних термінів і законів для розв'язування завдань з різних дисциплін, що вивчаються в початковій школі; уміння поєднувати ці завдання так, щоб сприяти всебічному розвитку учнів та формуванню у них логічних умінь; можливість діагностувати рівень сформованості цих умінь у молодших школярів на різних етапах навчання.

Отже, формування логічних умінь учнів є пріоритетною метою, до досягнення якої повинен прагнути майбутній вчитель початкової школи у процесі свого професійного становлення та росту. Підготовка майбутнього фахівця до даного виду діяльності становить необхідну і важливу складову професійної підготовки майбутніх учителів. Вона нерозривно пов'язана з психолого-педагогічною, методичною та спеціальною підготовкою, але водночас представляє відносно самостійний напрям. Це обумовлено тим, що професійна діяльність учителя початкової школи характеризується багатопрофільністю і передбачає володіння основами різних наук і методик їх викладання. Від того, як вчитель оперуватиме основними логічними термінами і законами залежить, як він зможе сприяти формуванню логічних умінь молодших школярів.

Оцінка результативності процесу підготовки майбутніх учителів до формування логічних умінь здійснюється на основі співвідношення її результату з поставленою метою, що пов'язано з поняттям ефективності. Критеріями ефективності логічної підготовки служать міра осмислення значущості логічної підготовки майбутнього вчителя; характеристика знань, умінь, навичок, засвоєння й оперування логічною термінологією; готовність практичного застосування набутих знань, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування логічних умінь молодших школярів. Подальше дослідження може бути спрямоване на розробку моделі та

виокремлення комплексу педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до даного виду діяльності.

Література

1. Абдулина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учеб. пособие* / Москва: Просвещение, 1999. 141 с.
2. Алексеев Н. Н. *Науки общественные и естественные в историческом взаимоотношении и методов: очерки по истории и методологии общественных наук* / 1912. С. 269—270.
3. Гончаренко С. У. *Український педагогічний енциклопедичний словник: видання друге доповнене і виправлене* / Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. *Енциклопедія освіти: Акад. пед. наук України* / головний ред. В. Г. Кремень / Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. *Словник іншомовних слів* / за редакцією О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с.
6. *Словник педагогічних і психологічних термінів* / за ред. Л. І. Кузьмінського. Черкаси: Видвництво ЧНУ ім Б. Хмельницького, 2002.
7. *Словник термінів з професійної освіти* / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шалран / Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2013. 276 с.
8. *Толковый словарь живаго Великорускаго языка В. И. Даля: издание общества любителей Російской словесности, учрежденаго при Императорском Московском Университетѣ. Часть первая. А—З.* Москва: В типографіи А. Семена, 1863.
9. Фіцула М. *Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти* / гол. ред. М. Фіцула / Київ: Академія, 2000. 544 с.
10. Ягупов В. В. *Педагогіка: Навч. Посібник* / гол. ред. В. В. Ягупов/ Київ: Либідь, 2002. 560 с.

11. Ящук О. М. Основні поняття логіко-математичного мислення особистості // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Безлюдний О. І. (гол. ред.) та інші / Умань: ФПО Жовтий О. О., 2015. - Випуск 53. 434 с.

Ящук Е. Н.

Сущность и критерии подготовки будущих учителей к формированию логических умений младших школьников

Аннотация. В статье раскрывается содержание понятия готовности будущего учителя к формированию логических умений младших школьников, который рассматривается как сознательно организованный процесс, предусматриваемый формирование таких качеств будущего специалиста, благодаря которым он будет теоретически и методически готов к работе по овладению младшими школьниками умениями выполнять логические операции. Доказывается, что подготовка специалиста к данному виду деятельности составляет необходимую и важную составляющую профессиональной подготовки будущих учителей. Она неразрывно связана с психолого-педагогической, методической и специальной подготовкой. Процесс такой подготовки нацелен на изменение содержания, форм и методов профессиональной подготовки будущего учителя. Охарактеризованы критерии готовности будущих учителей начальной школы к формированию логических умений младших школьников: мотивационный, когнитивный, деятельностный.

Ключевые слова: логическая подготовка, начальная школа, будущие учителя, младшие школьники, логические умения, критерии, готовность, профессионально-педагогическая деятельность, логика.

O. Yashchuk

Essence and Criteria for Future Teachers Training To Form Logical Skills of Junior Pupils

Abstract. The article reveals the content of such concept as readiness of the future teacher to the formation of logical skills of junior pupils. It is understood as a consciously organized process that involves the formation of such qualities of the future specialist, through which he will be theoretically and methodically ready to work with the mastery of junior pupils to perform logical operations. The process of such training is aimed at changing the content, forms and methods of future teacher training. The criteria of readiness of future teachers of elementary school to form logical skills of junior pupils (motivational, cognitive, and activity) have been described. The motivational criterion determines the motives of this type of activity, the extent of comprehension by future teachers of the significance of logical abilities formation in junior pupils, determines the interest and activity of students in the process of their professional training. And it is impossible to achieve the set goal without it. The cognitive criterion reflects the completeness and validity of knowledge in the process of vocational and pedagogical training. Indicators of the formation of a cognitive criterion are the level of mental readiness of future teachers; assimilation of logical terminology and its operation; knowledge of the nature, content of future professional activities, as well as difficulties that may arise when working with pupils. Activity criterion reflects the manifestation of professional and tested in action skills. Contains a complex of logical knowledge, skills, which provide the need and the possibility of constant self-improvement, self-development, the ability of the future teacher to the formation of logical skills of junior pupils. Activity criterion demonstrates readiness for the practical application of acquired knowledge, skills and abilities in future professional activities.

Key words: logical preparation, elementary school, future teachers, junior schoolchildren, logical skills, criteria, readiness, professional and pedagogical activity, logic.